MULTICULTURALITATE, GLOBALIZARE, IDENTITATE – ASPECTE TEORETICE

MARIA EPATOV

Multiculturality, Globalization, Identity – Theoretical Aspects

(*Abstract*)*

The research project aims to identify and analyze the identity marks of writers belonging to ethnic minorities, in the current context, dominated by multiculturalism, but also globalization, emphasizing the way in which the ethnical identity influences the integration into a well-defined and almost homogeneous cultural space, such as that of Romanian literature.

The paper will discuss the functional character of the term *globalization* in the literary space, reviewing the way in which this concept has evolved and influenced the literary phenomenon, especially in the last hundred years. We will focus on identifying the forms of identity in the context of the last century in order to create a theoretical apparatus necessary to analyze the works of the writers belonging to ethnic minorities, given their special status, as members of a culture that lives inside another culture.

Keywords: ethnic, globalization, identity marks, literary space.

I. Globalizarea – context și perspective

Globalizarea este înțeleasă, în general, drept un fenomen economic şi social. Problema globalizării nu este însă apanajul secolului al XXI-lea. Folosirea în 1962 de către Marshall McLuhan a conceptului de „sat global" marchează începutul discuțiilor la nivel teoretic despre globalizare, pentru ca în 1983 Theodore Levitt să propună termenul de „globalizare", înțeles ca fenomen economic influențat de tehnologie. Discuțiile, într-o primă fază, se rezumă la domeniul economic, atingând probleme de ordin sociologic sau antropologic. Discursul globalizării pare să țină strict de rețeaua economică internațională, de integrarea tehnologiei şi de aservirea acesteia față de factorul economic, de crearea unor legături internaționale ce au în centrul preocupărilor interese economice, astfel încât se propune o nouă realitate, care recreează lumea din perspectivă materială.

* Traducere: Maria Epatov.

Analele Bucovinei, **XXVII**, *1* (54), p. 195–210, Bucureşti, 2020

BDD-A32639 © 2020 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:48:39 UTC)

Înainte de a propune aplicarea termenului de „globalizare” în spațiul literar, este nevoie să punem în discuție ideea de globalizare în plan economic. Thomas L. Friedman, în *Pământul este plat*, identifică trei ere ale globalizării: o primă eră între anii 1491 și 1800, luând ca punct de reper expedițiile lui Cristofor Columb, eră concentrată pe țări și pe dorința acestora de a-și extinde puterea; o a doua eră între 1800 și 2000, când are loc o extindere a puterii de la un continent la altul, extindere facilitată de apariția companiilor multinaționale, și o a treia eră din 2000 până în epoca actuală, care se centrează pe puterea individului „de a colabora și de a concura pe plan global”[1].

În fond, ce este globalizarea? Ce se ascunde sub o denumire pretențioasă și potențial amenințătoare? „Globalizarea reprezintă destinul implacabil spre care se îndreaptă lumea, un proces ireversibil care ne afectează pe toți în egală măsură și în același mod”[2], afirmă Zygmunt Bauman. Conținutul ei pluridimensional poate fi plasat „în centrul culturii moderne”[3], afirmă John Tomlinson, care analizează relația dintre globalizare și modernitate, constatând totuși că „globalizarea, departe de a fi încununarea principiilor fundamentale ale modernității, reprezintă, de fapt, semnul central al depășirii acesteia”[4]. În opinia aceluiași autor, globalizarea prezintă două tendințe: una, prin care se dorește crearea unei singure lumi, prin „eliberarea de îngustimea culturală a localului”[5], o a doua, care presupune teama de omogenizare, de uniformizare sub influența unei culturi dominante, care ar putea șterge identitatea celorlalte culturi. Din acest punct de vedere, ideii de globalizare i se asociază dihotomia învins – învingător, iar cultura globală devine o construcție artificială, nefiind rezultatul unei evoluții organice. Pentru Adrian Dinu Rachieru, globalizarea este un proces obiectiv, care duce la ștergerea diferențelor, creând un „numitor comun transnațional”[6]. Acesta, adept mai degrabă al unui spirit refractar, introduce sintagma „supermarket cultural global”[7], care ar putea duce la dificultăți de asumare identitară, căci „mondializarea pune în pericol identitatea națională și ridică serioase semne de întrebare asupra eficienței guvernării (planetare)”[8].

Conceptul de globalizare e asociat unei serii de termeni precum „internaționalizare, liberalizare, universalizare și occidentalizare”[9], ceea ce lărgește sfera sa de semnificații. Aducând în discuție termenul „internaționalizare”, se ridică problema raportului cu națiunea, a identificării unui scriitor cu un cadru național. Înainte de a fi internațional, scriitorul este, în general, asociat unui spațiu național,

[1] Thomas L. Friedman, *Pământul este plat*, Iași, Editura Polirom, 2007, p. 26.
[2] Zygmunt Bauman, *Globalizarea și efectele ei sociale*, Oradea, Editura Antet, 1999, p. 5.
[3] John Tomlinson, *Globalizare și cultură*, Timișoara, Editura Amacord, 2002, p. 9.
[4] *Ibidem*, p. 67.
[5] *Ibidem*, p. 113.
[6] Adrian Dinu Rachieru, *Globalizare și cultură media*, Iași, Editura Institutul European, 2003, p. 115.
[7] *Ibidem*, p. 20.
[8] *Ibidem*, p. 13.
[9] Mălina Ciocea, *Securitatea culturală. Dilema identității în lumea globală*, București, Editura Tritonic, 2009, p. 14.

BDD-A32639 © 2020 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:48:39 UTC)

pe care își propune să îl depășească pentru a deveni internațional. Spațiul național, concret sau imaginar, presupune o definire teritorială, or, globalizarea se remarcă tocmai prin transcenderea criteriului teritorial, prin propunerea unui cadru transnațional, prin extinderea geografiei teritoriale și sociale. Într-un sens, globalizarea este ateritorială, presupunând un permanent proces de deteritorializare și reteritorializare, ceea ce implică un grad înalt de mobilitate, determinată și de progresul tehnologic. Așadar, opoziția global – local, interpretată din perspectiva dihotomiei internațional – național, are legătură nu doar cu ideea de spațiu, ci și cu ideea de orizont/teritoriu cultural. Deteritorializarea presupune o extindere continuă a orizontului cultural, fiind definită de o slăbire, ba chiar de o întrerupere a legăturii cu planul local al culturii, constând în construirea unei noi identități, dat fiind faptul că unul dintre principalii factori identitari îl constituie teritoriul/locul. Prin urmare, instituirea unui proces de reteritorializare asigură o re-creare, o re-definire a identității.

„Teritorialitatea culturală" este definită de Monica Spiridon ca fiind un spațiu influențat de anumite convenții culturale. Se poate discuta, așadar, despre un „modelaj cultural"[10], care presupune ideea de spațialitate din perspectiva raportului centru–periferie și, mai ales, a ecuației frontieră–identitate, în care granițele reale, geo-politice, sunt înlocuite de granițele intelectuale, ideologice. Fenomenul se petrece sau este observabil mai ales în perioada contemporană, perioadă definită de metisaj, de hibriditate culturală, de migrație. Hibriditatea culturală presupune și o liberalizare, o regândire, o reexaminare a ceea ce (mai) înseamnă literatura. „Cultura globală e o cultură hibridă"[11]; parafrazând, este literatura globală o literatură hibridă? Pornind de la distincția făcută de Renato Rosaldo, citat de John Tomlinson, conform căruia hibriditatea culturală cunoaște două aspecte: fie un amestec a două culturi pure, fie un continuu proces de transculturalitate, ne putem întreba ce se întâmplă la nivelul scriitorilor care aparțin unei etnii, alta decât cea majoritară. Sunt aceștia un exemplu de hibriditate culturală, transpusă în literatură? Exemplul lui Franz Kafka este concludent: etnic evreu, scriitor ceh de limbă germană. În ce măsură influențează hibriditatea culturală literatura exilului și a diasporei? Și, mai mult decât atât, este globalizarea responsabilă pentru dezvoltarea și extinderea literaturii diasporei? Într-o oarecare măsură, da. Ceea ce nu înseamnă că literatura diasporei este o consecință a globalizării. Și înainte de apariția termenului de globalizare a existat o literatură a exilului, care s-ar putea suprapune ideologic peste cea a diasporei.

Mondializare, universalizare sau globalizare? Problema terminologiei se rezolvă prin evidențierea unor opoziții care ar putea ajuta la clarificarea conceptelor sus-menționate. Dacă termenii de mondializare și globalizare pot fi puși în opoziție cu termenul localizare, ideea de spațiu fiind cea dominantă, altfel

[10] Monica Spiridon, *Cum poți să fii român? Variațiuni pe teme identitare*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 2006, p. 24.

[11] John Tomlinson, *op. cit.*, p. 211.

BDD-A32639 © 2020 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:48:39 UTC)

stau lucrurile cu termenul universalizare, despre care Zygmunt Bauman afirmă că îl precede, conceptual, pe cel de globalizare. Universalizarea se opune individualizării, introducând coordonata umană în ecuație, dincolo de ideea de spațiu și de specific. Cum afectează aceste concepte spațiul literar? Sunt ele o inovație în spațiul literar? Sau literatura a fost, dintotdeauna, globalizată/mondializată, devenind, astfel, universalizată? La nivel conceptual, temele și motivele literare sunt universale. Tema iubirii sau cea a timpului nu sunt apanajul unei singure opere literare sau al unui singur scriitor, fie el american, francez, român. Formulele și tehnicile literare, nemaivorbind de speciile literare, au devenit, în timp, universale. Conținutul ideatic este cel care face diferența, aici intervenind factori care îl ancorează pe scriitor în sfera localului, pe când forma îl circumscrie globalului. De altfel, încă din epoca iluminismului, termeni din sfera economiei sunt aplicați în literatură: Goethe vorbește despre o piață mondială a bunurilor intelectuale, introducând astfel o viziune pacifistă a literaturii și a lumii. Universalizarea literaturii este facilitată de dezvoltarea criticii literare, dar și a traductologiei, după cum notează Pascale Casanova: „criticul, ca și traducătorul, contribuie astfel la creșterea patrimoniului literar al națiunii”[12]. Afirmația poate fi extinsă, determinând o viziune a literaturii universale înțeleasă ca sumă a literaturilor naționale, întrucât „fiecare carte scrisă în lume și declarată literară nu este decât o părticică infimă din imensa «combinație» a întregii literaturi mondiale”[13]. De altfel, literatura internațională actuală este dependentă de traduceri, traducătorii fiind „principalii artizani ai universalului”[14]. Christian Moraru introduce un nou termen, cel de „ecosistem literar”[15], care propune o nouă viziune în ceea ce privește abordarea fenomenului literar și a receptării acestuia, și care se referă la existența unei rețele literare care transcende granițele spațio-temporale, exemplul concludent fiind cel al rețelei kafkiene, ce include nume precum Max Blecher sau Mircea Cărtărescu, creând un „imaginar onto-ecologic al modernității”[16], o structură antropocentrică în care umanul și non-umanul sunt analizate, judecate, criticate prin prisma rațiunii și a monopolului uman. În viziunea lui Christian Moraru, conceptul de „literatură universală” trebuie înlocuit cu cel de „literaturi”, tocmai pentru a contracara tendința de uniformizare, pentru a accepta ideea de diferență, de unitate în diversitate, pentru a sublinia faptul că lumea literară nu se reduce „la o singură literatură destinată unei audiențe globale”[17]. Teritoriul literar trebuie înțeles ca o țesătură intertextuală și geoculturală, în care scriitorii se pot întâlni peste timp și pot crea o rețea validă, care nu ține cont de constrângerile spațiale, politice, ideologice.

[12] Pascale Casanova, *Republica Mondială a Literelor*, București, Editura Curtea Veche, 2007, p. 35.
[13] *Ibidem*, p. 11.
[14] *Ibidem*, p. 183.
[15] Christian Moraru, „Literatura universală nu există. World Literature și recitirea literaturii române în secolul 21”, în „Observator cultural”, nr. 903–904 (645–646), 21 decembrie 2017 – 10 ianuarie 2018, p. 14.
[16] *Ibidem*.
[17] *Ibidem*.

BDD-A32639 © 2020 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:48:39 UTC)

Dacă literatura este o formă de unificare a umanității, abordarea literaturii din perspectivă exclusiv națională nu mai este relevantă, datorită creșterii fenomenului de interdependență literară și, nu în cele din urmă, datorită repoziționării raportului dintre centru și periferie. Chiar dacă „câmpul literar mondial este alcătuit dintr-o serie de culturi naționale care folosesc standarde diferite”[18], punctul comun îl reprezintă permanenta interferență, facilitată de dezvoltarea tehnologiei care ușurează accesul la informație, la inovație, la cultură, astfel încât nu mai există culturi izolate și nici literaturi izolate. De altfel, fenomenele sociale actuale, precum migrația, dezvoltarea diasporei, a bilingvismului transformă literatura într-un proces dinamic, care impune o abordare contextualizată a fenomenului literar.

Pornind de la afirmația lui Pascale Casanova, conform căreia literatura este un „câmp internațional unificat”[19], se pune problema dacă această unificare se referă la un aspect globalizant al literaturii. În acest caz, care ar fi definiția unui scriitor global? Unul dintre răspunsuri ar putea fi obținut prin asocierea dintre termenul „global”, cu sens de „mondial”, și cel de „spațiu”, în sensul de cunoaștere extinsă, dincolo de limitele spațiale ale unei națiuni, situație care generează un nou sinonim pentru termenul de „global”, și anume cel de „clasic”. Scriitorii clasici transcend granițele spațiale și temporale, ei nu mai aparțin unei singure țări/națiuni, ci devin un bun comun, la nivel global. Prin aceasta, ei capătă caracter atemporal și aspațial, valoarea, concept cu care se operează, fiind singurul criteriu de clasificare valabil. Este scriitor global cel care reușește unificarea spațiului literar printr-o serie de problematici istorice, politice, estetice care trec de granițele națiunii, atâta vreme cât există un reper comun? În acest caz, cine sunt aceia care stabilesc reperul comun, cine sunt „fabricanții de universal”[20]? Cine impune criteriile după care sunt judecați atât scriitorul, cât și opera? Poate fi criteriul valoric subsumat unui spațiu? Problema raportului centru – periferie încă nu a fost rezolvată de globalizare, în ciuda tehnologiei care topește ideea de spațiu fix. Andrei Terian propune o clasificare a formelor de dependență literară, identificând patru forme: literaturile minoritare, ca subsisteme în care limba de expresie aleasă nu coincide cu limba națională; literaturile marginale, cum ar fi cazul literaturii exilului; literaturile (post)coloniale, cele produse de populațiile indigene din teritoriile fostelor imperii, și literaturile mimetice, cele care imită literatura unor țări de care nu depind nici lingvistic, nici politic. Mircea A. Diaconu, în *Language, Ethnicity, and Polyterritoriality of a Central-East European Literary System*[21], propune o terminologie nouă pentru clasificarea literaturii din punct de vedere teritorial, incluzând termenul de „microliteratură”, asociat determinanților intra-teritorial și extra-teritorial, argumentul principal fiind imposibila suprapunere a

[18] Andrei Terian, *Critica de export. Teorii, contexte, ideologii*, București, Editura Muzeul Literaturii Române, 2013, p. 22.

[19] Pascale Casanova, *op. cit.*, p. 134.

[20] *Ibidem*, p. 209.

[21] Mircea A. Diaconu, „Language, Ethnicity, and Polyterritoriality of a Central-East European Literary System”, în Mircea Martin, Constantin Moraru, Andrei Terian (ed.), *Romanian Literature as World Literature*, New York, Bloomsbury Academic, 2017, pp. 135–156.

BDD-A32639 © 2020 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:48:39 UTC)

granițelor fizice, administrative peste granițele etnice și lingvistice. Ceea ce putem constata este faptul că opoziția centru – periferie ține de o categorie relațională, indicând un punct de vedere politic-administrativ, și nu neapărat unul valoric. Crearea/identificarea, acolo unde deja există, a unei literaturi transnaționale ar relaxa perspectiva sumbră a globalizării, de multe ori înțeleasă drept topire sau dispariție a naționalului într-un model unic, general-valabil. Răspunsul față de această teamă este dat de revirimentul literaturilor indigene, accentul fiind pus în ultimii ani pe tot ceea ce ține de etnic, de minoritar, și nu doar în domeniul literaturii. Criteriul etnic și cel minoritar devin o formă de independență, de reafirmare a identității și, de ce nu, a originalității. Bilingvismul, etnicitatea, identificarea cu o anumită minoritate sunt mărci ale independenței identitare specifice secolului al XXI-lea.

II. Forme ale identității

II.1. Introducere

Globalizarea schimbă modul de receptare a fenomenului literar. Sintagme precum „republica mondială a literelor”[22], „literatură minoră”[23], „microliteratură”[24], „literatură marginală”, „literatură postcolonială”[25] lărgesc cadrul abordării și schimbă perspectiva în ceea ce privește analiza fenomenului literar. Criteriul istoriografic, analiza diacronică, inventarierea literaturii în funcție de curente și specii literare sunt înlocuite de viziuni care privesc fenomenul literar din punct de vedere integrator, pe de o parte, urmărind identificarea unor principii comune care să stabilească valoarea scrierilor, iar pe de altă parte, propunând un punct de vedere care diferențiază literatura în funcție de teritoriul cultural și spiritual, și nicidecum în funcție de teritoriul administrativ, dat fiind faptul că, în ultimii o sută de ani, granițele administrative, politice și chiar etnice nu se mai suprapun celor culturale.

Orice demers care își propune analiza conceptului de identitate a scriitorilor aparținând unei etnii trebuie să pornească de la stabilirea criteriilor care definesc identitatea, în general. În primul rând, trebuie să admitem faptul că identitatea răspunde atât nevoii de unitate, cât și nevoii de diferență, fiind un raport de similitudine, de identificare cu membrii unei comunități. În același timp, ea poate fi definită și ca un raport de diferențiere între individ și ceilalți, fiind „o oscilare permanentă între alteritatea radicală și similaritatea totală”[26]. Așadar, identitatea este un proces complex, care presupune atât o generalizare, cât și o diferențiere. De asemenea, trebuie notat faptul că identitatea este, de multe ori, un concept fluid,

[22] Pascale Casanova, *op. cit.*, p. 134.
[23] Gilles Deleuze, Felix Guattari, *Kafka. Pentru o literatură minoră*, București, Editura Art, 2007.
[24] Mircea A. Diaconu, *op. cit.*, pp. 135–136.
[25] Andrei Terian, *op. cit.*, p. 22.
[26] Viorica-Cristina Cormoș, *Migrație și Identitate. Schimbări identitare, colective și individuale, ca urmare a migrației internaționale*, Suceava, Editura Universității „Ștefan cel Mare”, 2011, p. 52.

BDD-A32639 © 2020 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:48:39 UTC)

transformabil, în funcție de contextul istoric, social, profesional, personal. Astfel, același individ poate avea o multitudine de identități, eventual concentrice: identitate națională, una socială, una profesională și una personală, care nu se exclud, ci coexistă și se suprapun.

Analiza conceptului de identitate este o sarcină tot mai grea, ținând cont de numeroasele schimbări din ultimii o sută de ani. Dacă la sfârșitul secolului al XIX-lea și în prima jumătate a secolului al XX-lea, lucrurile păreau să se fi așezat într-o rutină determinată de stabilirea concretă a unor spații culturale egale cu cele administrative, respectiv demarcația scriitorilor se făcea aproape exclusiv în funcție de țara de proveniență (evident, excepțiile există, cum ar fi cazurile lui Samuel Beckett, al lui James Joyce sau cel al lui Tristan Tzara), începând cu a doua jumătate a secolului al XX-lea este din ce în ce mai greu de încadrat un scriitor în rama sigură și infailibilă a unei țări sau a unei limbi care trimite la identificarea cu o anumită etnie. Contextul istorico-social determină apariția unor noi state, care se străduiesc să își (re)creeze identitatea. Un alt factor care contribuie la dificultatea analizei conceptului de identitate este creșterea migrației. Depășirea granițelor administrative înseamnă și depășirea granițelor culturale? Ce efecte are migrația asupra identității scriitorilor? Este posibilă integrarea lor totală în noul spațiu? Sau este vorba despre o identitate transculturală? Exemplul lui Beckett ne vine în minte. Irlandez, mai apoi francez, scrie în engleză, pentru ca apoi să-și traducă textul în franceză și, din nou, în engleză. Care este identitatea lui? Cât de relevantă și cât de funcțională este încadrarea lui, și a oricărui scriitor, într-o identitate națională, în contextul unui spațiu supranațional al literaturii? Un alt exemplu este cel al lui Eugen Ionescu, revendicat de literatura română, dar, în esență, scriitor de limbă franceză. Este limba de expresie un criteriu important și decisiv în definirea identității? Ce (mai) înseamnă identitatea în secolul al XXI-lea? Și unde îi încadrăm pe scriitorii aparținând unor etnii, dar care aleg drept limbă de expresie limba țării în care trăiesc?

II.2. Identitate și alteritate

Înțelegerea și funcționarea conceptului de identitate devine imposibilă în absența alterității. Autodefinirea, în cele mai multe cazuri, se face prin negare sau prin opoziție. Astfel, individul se definește prin negarea a ceea ce nu este sau prin opoziție cu ceva existent. Deci, un scriitor aparținând unei minorități se definește ca nefăcând/nefiind parte din sfera majorității și, totodată, prin opoziție cu majoritatea. În general, reprezentarea identității se face prin apelul la dihotomia similitudine/diferență.

Opoziția „minor – major” joacă un rol important în definirea identității. Pornind de la dihotomia „identitate atribuită” – „identitate resimțită”, identitatea unui scriitor se construiește în funcție de raportul ce se stabilește între lumea exterioară (identitatea atribuită) și lumea interioară (identitatea resimțită). Cazul scriitorilor aparținând unei

BDD-A32639 © 2020 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:48:39 UTC)

etnii minoritare este elocvent, în sensul în care există o permanentă pendulare între dorința de a fi la fel cu majoritatea, de a-și accepta identitatea atribuită, și dorința de a fi altfel, de a-și manifesta identitatea resimțită. Deteritorializarea teoretizată de Gilles Deleuze și Felix Guattari devine o formă de revoltă împotriva convențiilor majorității, de reafirmare a unicității, astfel încât conceptul de „minor" devine sinonim cu „altfel decât majoritatea", în acord cu ideile postulate de Guy Scarpetta, pentru care orice scriitor este minoritar, dezrădăcinat de la modelul majoritar, creându-și o identitate și o realitate proprie, în și prin care își exprimă unicitatea.

În același timp, raportul Eu – Celălalt reflectă, de fapt, nevoia generală de Celălalt. Ștefan Aug. Doinaș remarcă faptul că „întâlnirea cu Celălalt este proba de foc a existenței noastre"[27], astfel încât Eul nu există, nu se poate defini, în absența Celuilalt. Eul se afirmă prin diferențiere, atât față de Celălalt, cât și față de sine însuși, având în vedere faptul că ființa umană evoluează constant, astfel încât se dezvoltă o alteritate interioară, raportată la factorul devenirii în timp: Eu cel de azi nu sunt același cu cel de ieri sau, poate, cu cel de mâine, astfel încât definiția Eului nu este Unu, ci o sumă de Unu, o pluralitate; identitatea ființei se construiește din fragmente ale alterității interioare. Incapacitatea de a admite alteritatea interioară înseamnă neacceptarea evoluției, stagnare, suspendare identitară. „Conștiința de sine se formează prin impresia că fiecare dintre noi este altul și altfel decât celălalt"[28], afirmă Ștefan Aug. Doinaș, subliniind complexitatea raportului cu alteritatea. Eu și Celălalt coexistă, specificul și diferența, de asemenea, fiind, de fapt, o afirmare a existenței ambilor. Astfel, identitatea este garantată de alteritate.

II.3. Identitatea. Tipologii

Identitatea reprezintă forma de adoptare și asimilare a unui miez valoric care constă în tradiții, aspirații, viziuni comune. De asemenea, identitatea se construiește pe baza memoriei și a istoriei comune, dar și a unui proiect de viitor asumat.

Dincolo de definiții și accepțiuni ale termenului de identitate, acesta rămâne un concept fluid, „un continuum de situații intermediare"[29], notează Solomon Marcus, care propune o imagine tripartită a identității. Astfel, există o „identitate materială", alcătuită de suma a tot ceea ce posedăm, o „identitate structurală", dată de apartenența la anumite grupuri, instituții, state, și o „identitate interactivă", reflectată de interacțiunea cu alții. Pornind de la observațiile lui Solomon Marcus, se decelează prima binaritate a identității: cea individuală și cea de grup. Un individ se definește individual, prin raportare și diferențiere față de ceilalți, dar și în grup, când primează dorința de a fi acceptat în interiorul grupului, cu care împărtășește valori, credințe, idealuri. Identitatea de grup reflectă o dublă postură,

[27] Ștefan Augustin Doinaș, „Eu și celălalt", în „Secolul 21": *Alteritate*, nr. 1–7, 2002, p. 9.
[28] Idem, „Fragmente despre alteritate", în „Secolul 21": *Alteritate*, nr. 1–7, 2002, p. 23.
[29] Solomon Marcus, „Identitatea și alteritatea sunt de nedespărțit", în „Secolul 21": *Alteritate*, nr. 1–7, 2002, p. 88.

BDD-A32639 © 2020 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:48:39 UTC)

devenită dilematică, a individului: cum să fie unic și, în același timp, acceptat? Altfel spus, cum să își păstreze caracterul individual și cel de grup în același timp.

II.3.1. Identitatea națională

Pornind de la etimologia latină a termenului „națiune", în care *natio* înseamnă „popor", „trib", trebuie diferențiat, încă de la început, raportul dintre națiune și stat. Confuzia sinonimică a celor doi termeni este generată de asocierea involuntară (dar determinată istoric) între teritoriu/stat și națiune. Astfel, o ipoteză este ecuația un stat = o națiune, viziune care determină asocierea națiunii cu o ideologie care să susțină statul, concepție asociată cu mișcările revoluționare ale secolului al XIX-lea, însoțite de formarea unor noi state, care trebuie să își creeze națiunea. Așadar, națiunea este un concept modern, fiind „formula de solidaritate și de identitate proprie epocii moderne"[30], iar „conștiința de sine etnică, respectiv națională, a unei societăți, a reprezentat motorul decisiv pentru identitatea colectivă, independent de faptul că această identitate colectivă se regăsește sau nu într-un stat constituit politic"[31]. Deci statul înseamnă națiune? Nicidecum. Ecuația frontieră–identitate departajează între granițele reale, geo-politice, și cele intelectuale, ideologice, simbolice. Punctul de vedere contemporan respinge această viziune unificatoare, a statului-națiune, ba chiar, mai mult, se ridică întrebarea în ce măsură mai sunt relevante semanticile naționale și etnice în contextul unei lumi globalizate, al unei piețe mondiale, al unei comunități internaționale.

Care sunt factorii care generează sentimentul apartenenței la o națiune? Identitatea națională se construiește pe baza memoriei și a istoriei comune, precum și a existenței unor proiecte politice împărtășite[32], dacă discutăm la modul general. Particularizând, Mălina Ciocea afirmă că națiunea este construită în jurul unui miez valoric, care cuprinde tradiții, aspirații, viziuni comune, având caracter etnic, lingvistic și teritorial. Să fie vorba despre identitate națională sau, de fapt, este vorba despre o identitate culturală? Tindem să credem că factorii enumerați sunt cei ce contribuie la stabilirea identității culturale, care transcende factorul național.

II.3.2. Caracter național și caracter etnic. Majoritar versus minoritar

Problema cea mai spinoasă este de a stabili ce înseamnă caracter național și caracter etnic. Cele mai multe păreri afirmă că identitatea națională este definită prin limbă, teritoriu și istorie comună. Ce este etnia? Lucian Boia o definește drept structură familială, economică, socială, cu limbă și cultură comune[33]. În ce măsură sunt cele două concepte sinonime? Același Lucian Boia observă că „există o serie de

[30] Lucian Boia, *Două secole de mitologie națională*, București, Editura Humanitas, 2017, p. 11.

[31] Georg Weber, Renate Weber, „Identitatea etnică. Exemplu: sașii transilvăneni. Observații și argumente sociologice", în Vasile Boari, Ștefan Borbely, Radu Murea (coord.), *Identitatea românească în context european*, Cluj-Napoca, Editura Risoprint, 2009, p. 169.

[32] Mălina Ciocea, *op. cit*., p. 14.

[33] Lucian Boia, *op. cit*., p. 17.

BDD-A32639 © 2020 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:48:39 UTC)

elemente pe care etniile le împărtășesc, într-o măsură variabilă, cu națiunile moderne: mituri fondatoare, amintiri istorice, valori culturale, o anume limbă, un teritoriu sau un nume”[34]. În ce constă diferența dintre națiune și etnie? Ființa umană aparține unei națiuni prin naștere sau prin opțiune, iar etnia este un concept care precede națiunea. Așadar, conceptul de „națiune” este unul modern, construit artificial, răspunzând nevoii de integrare, de asimilare cu un grup. Conceptul de „etnie” este premergător celui de națiune. Ambele au în comun o serie de trăsături, deja enumerate, fiind diferențiate de ideea de teritoriu și de raportul majoritate –minoritate.

În *Mii de platouri*, dar mai ales în *Kafka. Pentru o literatură minoră*, G. Deleuze și F. Guattari ridică problema definirii conceptelor de „literatură minoră” și „literatură majoră”. Astfel, pentru cei doi, „o literatură minoră nu este cea scrisă într-o limbă minoră, ci mai curând cea pe care o minoritate o face într-o limbă majoră”[35]. Dacă literatura majoră este văzută ca o „afacere individuală”[36], în literatura minoră factorul determinant este cel politic, în sensul în care în literatura minoră „totul capătă valoare colectivă”[37], aceasta având „funcție de enunțare colectivă și chiar revoluționară”[38]. Literatura minoră, în viziunea lui G. Deleuze și a lui F. Guattari, prezintă trei caracteristici: deteritorializarea limbii, branșarea individului la imediatul politic și asamblajul colectiv de enunțare. Deteritorializarea limbii se referă la procesul suferit de o limbă atunci când discursul se îndepărtează de cel acceptat, de cel oficial (în cazul lui Kafka, Joyce sau Beckett, o maximă sobrietate a limbajului). Branșarea individului la imediatul politic are legătură cu funcția de exponent al colectivității, cu caracterul revoluționar al literaturii minore. Asamblajul colectiv de enunțare, idee introdusă de Deleuze și Guattari, este însăși definiția literaturii, în care nu subiectul contează, ci exprimarea colectivului; din această perspectivă, literatura devine „o mașină colectivă de expresie”[39].

„Reteritorializarea” se referă la schimbarea perspectivei, la resemantizare, la (re)crearea unei noi identități. Exemplul oferit de Deleuze și Guattari se referă la situația din Imperiul Habsburgic: „descompunerea și prăbușirea imperiului dublează criza, accentuează pretutindeni mișcările de deteritorializare și provoacă reteritorializări complicate, arhaizante, mitice sau simboliste”[40].

„Deteritorializarea”, creată prin sărăcirea limbajului, deci a formei, are drept etapă următoare „reteritorializarea”, care se concentrează asupra semnificației, deci a conținutului.

„Dispozitivul de înrădăcinare” este un concept introdus de Guy Scarpetta, care înțelege noțiunea de identitate, cu precădere etnică, drept fluidă, ca o „întreagă experiență intimă, secretă, a interdicției, a tensiunii și a traversării”[41]. Înrădăcinarea

[34] *Ibidem*, p. 17.
[35] Gilles Deleuze, Felix Guattari, *op. cit*., p. 27.
[36] *Ibidem*, p. 28.
[37] *Ibidem*, p. 29.
[38] *Ibidem*, p. 28.
[39] *Ibidem*, p. 32.
[40] *Ibidem*, p. 43.
[41] Guy Scarpetta, *Elogiu cosmopolitismului*, Iași, Editura Polirom, 1997, p. 20.

BDD-A32639 © 2020 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:48:39 UTC)

este asociată de Scarpetta cu regimurile totalitariste, al căror scop este crearea unei identități unice, deci o prevalență a majorului, o disipare a minorului în marea masă a majorității, prin recurgerea la teme recurente, precum: rasa, națiunea, sângele și glia, păgânismul. În accepțiunea sa, nu există literatură minoră „decât pentru cine crede în comunitate, adică, de fapt, în inconștientul colectiv”[42]. Opoziția minor – major este reinterpretată de Scarpetta: „pe de o parte, nu există limbă (și teritoriu) decât a Stăpânului; pe de altă parte, a scrie înseamnă a deveni minoritarul oricărei minorități, răzvrătit împotriva tuturor unisonurilor, chiar împotriva celor ale «diferențelor» și «particularităților»”[43]. Așadar, pentru Scarpetta, orice scriitor este „minor” în sensul în care își creează propriul univers, fiind un dezrădăcinat prin excelență. Datorită naturii sale demiurgice, acesta se îndepărtează de modelul majoritar, afirmându-și individualitatea și unicitatea ca forme de răzvrătire împotriva unui model majoritar. Modernitatea este cea care repară ruptura dintre minor și major, cea care „tinde spre universal, dar nu pentru a întemeia «instalații», ci, dimpotrivă, pluralități și discontinuități, nomadisme și neidentificări”[44].

II.3.3. Identitatea teritorială

Din punct de vedere conceptual, teritoriul trebuie diferențiat în: administrativ, cel supus rigorilor frontierelor, fie ele statale, fie regionale, și cultural, cel influențat de convențiile și preferințele culturale. Problema teritoriului, administrativ și cultural, și a influenței sale în spațiul literar este un subiect intens dezbătut în ultimii ani, mai ales din perspectiva dihotomiei minoritate – majoritate. Raportul dintre centru și periferie generează o serie de relații de interdependență, care își pun amprenta asupra fenomenului literar. Este acest raport unul care determină o diferențiere masivă sau, dimpotrivă, o hibridizare, un metisaj cultural, un puzzle numit „republica mondială a literelor”, ale cărui piese reprezintă „literaturile minore”, „minoritare”, „marginale”, „postcoloniale”, despre care vorbește Andrei Terian, „microliteraturile” despre care scrie Mircea A. Diaconu? Unde și care mai este locul literaturii majoritare?

Ecuația sau, poate, tensiunea „frontieră – identitate” generează crearea unei dihotomii care are în vedere diferențierea dintre granițele reale, geo-politice și granițele intelectuale, de natură ideologică și simbolică. Astfel, un scriitor se revendică simbolic de la o comunitate care se poate afla în afara teritoriului său administrativ sau lingvistic. Literatura capătă, în acest caz, rol mediator în acest mixaj cultural, devenind calea de comunicare cea mai accesibilă și acceptată.

II.3.4. Identitatea lingvistică a scriitorilor aparținând unor minorități

Identitatea, în cazul scriitorilor aparținând minorităților, reprezintă o permanentă pendulare între limbi, „o întreagă experiență intimă, secretă, a tensiunii și a traversării”[45]. Dincolo de metisajul cultural interesant, obținut ca urmare a

[42] *Ibidem*.
[43] *Ibidem*.
[44] *Ibidem*, p. 163.
[45] *Ibidem*, p. 19.

BDD-A32639 © 2020 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:48:39 UTC)

bilingvismului, care este locul literaturii scriitorilor aparţinând minorităţilor? Aparţine ea literaturii majore, fiind o parte care asigură originalitatea, prospeţimea scrierilor, prin permanentă inovaţie? Creează o literatură „minoră", şi folosesc aici termenul cu sensul de „literatura mai puţin importantă", diferită de canonul literaturii majore? Ce se întâmplă dacă scriitorii aparţinând unui grup minoritar se exprimă în limba majorităţii? Putem considera limba un criteriu corect şi complet de departajare? Sau teritoriul? Mircea A. Diaconu propune termenul de „microliteratură" pentru a desemna demersurile literare care se emancipează, se eliberează de structurile literaturii majore, diferenţiind între literatura intra-teritorială şi extra-teritorială, definite prin raportare fie la contextul majoritar, fie la centrul etnic, adăugând bilingvismul, înţeles ca opţiune a unui scriitor etnic de a alege drept limbă de expresie altă limbă decât cea maternă.

Identitatea lingvistică este, în cele din urmă, o opţiune personală, determinată de factori socio-istorici sau emoţionali, ţinând de contextul cultural al fiecărui individ.

II.3.5. Pentru cine scriu scriitorii aparţinând minorităţilor?

Pornind de la analiza făcută de Mircea A. Diaconu în articolul citat, una dintre principalele întrebări pe care le ridică literatura scriitorilor aparţinând minorităţilor este pentru cine scriu aceştia? De aici, derivă o a doua întrebare: în ce măsură urmăresc aceştia integrarea în literatura majorităţii? Prin urmare, ce mai înseamnă literatura majorităţii în epoca globalizării? Şi cum influenţează fenomenul aculturaţiei construirea identităţii scriitorilor care aparţin unei etnii minoritare?

Vom începe prin a discuta fenomenul de aculturaţie, având în vedere faptul că aculturaţia este unul dintre factorii omniprezenţi în spaţiul cultural şi social, influenţând evoluţia individuală şi colectivă a societăţii umane. Aculturaţia, termen introdus încă din 1880, de J.W. Powel, se referă la schimbarea modelelor comportamentale şi mentale ale unei culturi care interacţionează cu o altă cultură şi nu trebuie confundată cu asimilarea culturală. Aculturaţia înseamnă adaptare la noile modele societale şi culturale, fiind, în cele în urmă, o formă de evoluţie şi de supravieţuire. Sabina Adina Luca[46] identifică trei tipuri de aculturaţie: cea „spontană", liberă, care se manifestă la contactul liber, firesc dintre două culturi; cea „organizată", forţată, care se manifestă în cazul colonizărilor, şi cea „planificată", controlată, sistematică, care se manifestă pe termen lung, fiind o formă de impunere ce aduce în discuţie o poziţie de putere. Aculturaţia reprezintă un factor important de luat în calcul atunci când se discută raportului „minor – major", intervenind în felul în care se construieşte şi se manifestă identitatea scriitorilor care aparţin unei etnii minoritare. Din punctul nostru de vedere, opţiunea scriitorilor de a se exprima în limba majorităţii este o consecinţă a aculturaţiei. Dacă privim lucrurile din această perspectivă, este posibil ca ideea de multiculturalitate să nu mai primeze, ci să se manifeste, mai mult sau mai puţin direct, doar la nivelul

[46] Sabina-Adina Luca, *Identitatea socioculturală a tinerilor*, Iaşi, Editura Institutul European, 2010.

BDD-A32639 © 2020 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:48:39 UTC)

temelor și al motivelor abordate, prin mărci certe sau doar sugerate, care să sugereze apartenența la o etnie minoritară. În acest caz, rămâne să continuăm cercetarea și să aprofundăm ideea enunțată în partea din teza de doctorat dedicată analizei operei scriitorilor români de etnie armeană, care aleg ca formă de expresie limba majorității.

Vom supune atenției, pentru exemplificare, cazul scriitorilor români de origine evreiască, în virtutea faptului că, pe de o parte, sunt mai cunoscuți în spațiul cultural românesc pentru identificarea asumată a etniei și, pe de altă parte, este mai cunoscut contextul social și istoric al comunității evreiești din România, în raport cu cea armeană, de care ne vom ocupa în teza de doctorat. Locul scriitorilor evrei este mai greu de definit în raport cu literatura majorității; identitatea acestora se construiește pe baza raportării la un spațiu mitic, altul decât cel al majorității. Condițiile istorice au creat o altă identitate, una aflată în permanentă căutare de rădăcini.

Observația lui Carmen Mușat, referitoare la Mihail Sebastian: „înainte de a fi evreu sau român, scriitorul a fost un om conștient de unicitatea absolută a fiecărei ființe”[47], poate fi extrapolată la cazul fiecărui creator din spațiul literar. Fiecare scriitor se (auto)definește prin raportare la Ceilalți, dar și la Sine, dovedind o profundă nevoie de confirmare, dar și de afirmare a caracterului său unic. Aceasta e marea dilemă: cum să fii ca ceilalți, integrat, și, în același timp, unic, mai ales în cazul unei situații istorice nefavorabile, precum cea a evreilor la începutul secolului al XX-lea? Ovidiu Morar, în *Argumentul* care deschide volumul *Scriitori evrei din România*, sintetizează situația scriitorilor aparținând etniei evreiești: „Să mai notăm că, din mulțimea scriitorilor români de origine evreiască, puțini au fost cu adevărat omologați de critica și istoria literară, însă niciunul n-a devenit până acum canonic, deși nume ca Max Blecher, Tristan Tzara, Benjamin Fondane (B. Fundoianu), Ilarie Voronca, Gherasim Luca, Norman Manea ș.a. sunt mult mai cunoscute în afara granițelor țării decât multe altele”[48]. Aceasta să fie soarta scriitorilor etnici, să scrie pentru alții decât pentru conaționalii lor? Nu e și cazul lui Norman Manea, care se bucură de receptare pozitivă în America. De altfel, trebuie remarcat faptul că literatura lui Max Blecher sau cea a lui Tristan Tzara sunt aliniate/sincronizate cu climatul european, nu neapărat cu cel românesc, încă supus canoanelor trecutului. Modernismul lor poate fi considerat o formă de revoltă, de afirmare a independenței față de literatura majorității.

Asumarea identității etnice minoritare nu exclude integrarea în identitatea culturală românească, cea majoritară. Cazul lui Mihail Sebastian este unul relevant pentru analiza noastră, care urmărește felul în care se construiește identitatea unui scriitor aparținând unei etnii minoritare, în raport cu cea majoritară, cea română. Relevanța cazului Mihai Sebastian rezidă în felul în care scriitorul reușește să își păstreze identitatea etnică și, în același timp, să fie integrat în cultura majoritară,

[47] Carmen Mușat, „Mihail Sebastian și anxietatea identității”, în Romanița Constantinescu (coord.), *Identitate de frontieră în Europa lărgită*, Iași, Editura Polirom, 2008, p. 237.

[48] Ovidiu Morar, *Scriitori evrei din România*, București, Editura Hasefer, 2014, p. 15.

BDD-A32639 © 2020 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:48:39 UTC)

prin universalizarea traumelor pe care scrierile sale le reflectă. Durerea şi suferinţa care transpar din scrierile lui Mihai Sebastian ţin de coordonata sa umană, nu doar de cea etnică: scriitorul reuşeşte să transforme coordonata etnică în una culturală, profund umană, depăşind criteriul etnic.

Scriitorul Mihail Sebastian scrie „româneşte". Operele sale nu sunt impregnate de un marcant sentiment care să reflecte viaţa evreiască, precum romanele lui I. Peltz, Ury Benador sau Ion Călugăru, despre care Camelia Crăciun notează: „Trecând de la descrierea monografică a vieţii tradiţionale dintr-un mic *ştetl* din nordul Moldovei, în romanul lui Ion Călugăru, la provocările vieţii urbane din legendarul Cartier evreiesc bucureştean Văcăreşti-Dudeşti, imortalizat de I. Peltz, varietatea reprezentărilor literare a mediului socio-cultural s-a îmbogăţit de asemenea, cu descrierea cartierului evreiesc din Brăila, oraş important din estul Munteniei, cu structură multietnică, semi-urban la periferia sa săracă şi prezentat magistral în opera lui Benador"[49]. Romanele lui Mihail Sebastian acordă atenţie altor aspecte, de natură universal-valabilă. Scrierile sale devin o armă de apărare împotriva vitregiei epocii; romanul *De două mii de ani*, dincolo de intenţia tezistă, este şi o formă de cunoaştere şi autoanaliză, iar alături de *Jurnal* „are un rol preponderent terapeutic şi testimonial, valoarea sa fiind, în principal, una de natură etică"[50]. În fond, viziunea lui Sebastian se află între cele două lumi care îi definesc orizontul ontologic: a fi român şi a fi evreu. Sebastian se dovedeşte a fi cu mult înaintea epocii sale, propunând o perspectivă unificatoare şi pacifistă, în care naţiunea reprezintă „o realitate culturală", şi nu etnică şi religioasă, ca la Nae Ionescu, maestrul său[51].

Pentru cine scriu scriitorii evrei din România? Atât pentru evrei, scrierile lor fiind impregnate de un sentiment al necesităţii păstrării tradiţiilor şi imaginilor evreieşti, cât şi pentru români sau, altfel spus, pentru cei care nu fac parte din comunitatea evreiască, care, din paginile lor, află din interior aspecte legate de ceea ce înseamnă să fii evreu, cum pot fi demontate prejudecăţile şi stereotipurile, cum poţi fi diferit şi, în acelaşi timp, integrat în viaţa majorităţii, dat fiind faptul că evreii din România au parcurs un proces de aculturaţie, creând un model particular de viaţă, adaptat climatului românesc, dar păstrând elemente ale identităţii evreieşti. Aşadar, „literatura scrisă în limba română şi inspirată din lumea evreiască era articulată pe baze comune, capabile să faciliteze atât accesul cititorilor neevrei, cât şi al maselor evreieşti deja aculturate"[52].

Pentru cine scrie Herta Müller? Cazul scriitoarei este diferit. Herta Müller este scriitoare de limbă germană, de origine română, actualmente asimilată

[49] Camelia Crăciun, „Apariţia unei «literaturi evreieşti de limbă română». O abordare socio-culturală", în Camelia Crăciun (ed.), *Lumea evreiască în literatura română*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2013, p. 69.

[50] Carmen Muşat, *op. cit.*, p. 239.

[51] Marta Petreu, „Eliade, Sebastian, Ionescu, Cioran, «copiii din flori» ai României interbelice", în Vasile Boari, Stefan Borbely, Radu Murea (coord.), *op. cit.*, p. 339.

[52] Camelia Crăciun, *op. cit*., p. 76.

BDD-A32639 © 2020 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:48:39 UTC)

literaturii germane. Herta Müller este născută în România, dar destinul său de scriitoare se dezvoltă după plecarea din România şi stabilirea în Germania. „Patria sa lingvistică", după cum afirmă Mircea A. Diaconu în articolul citat, este Germania, dar experienţa sa de viaţă, transpusă în scrierile sale, o leagă mai mult de România, prin revolta împotriva unui sistem totalitarist. Vădita forţă politică o leagă de teoria lui Gilles Deleuze şi a lui Felix Guattari, conform cărora literatura minoră trebuie să fie un act politic, o forţă revoluţionară, cu un profund caracter social. Discursul literar al Hertei Müller problematizează istoria. Destinul individual al celor patru tineri din romanul *Animalul inimii* reprezintă, la scară redusă, destinul unei societăţi aflate sub cizma grea a totalitarismului. Identitatea minoritară a celor patru personaje nu le scoate din masa majorităţii supuse opresiunii. Nu doar saşii, ci şi şvabii au avut de suferit în perioada comunistă. Dar „falia identitară a cetăţeanului aparţinând «naţionalităţii conlocuitoare»"[53] este cea care deosebeşte destinul celor patru de destinul românilor, fiind elementul care imprimă un caracter aparte scrierii Hertei Müller. Integrarea scriitoarei în literatura germană îşi are limitele sale. Ceea ce Herta Müller scrie, simte, transmite se află la întretăierea dintre identitatea (lingvistică) germană şi cea de şvab, în care se amestecă, involuntar, fărâme de suflet şi simţire româneşti, prin particularitatea situaţiilor pe care scriitoarea le transfigurează în cartea sa. Mircea A. Diaconu notează: „Negarea etnicităţii – scriitorul şvab nu mai vrea să păzească orizontul comunitar, fatalmente minoritar – şi distrugerea oricărei tutele atrag după ele, în cele mai multe cazuri, renunţarea la scris. La polul opus, Herta Müller ia premiul Nobel"[54], sintetizând atât esenţa scrierilor, cât şi poziţionarea sa ideologică.

Destinul scriitorilor armeni din România pare a fi legat, istoric şi conceptual, de cel al evreilor. Soarta le-a fost asemănătoare celor două naţiuni; condiţiile vitrege le-au imprimat un destin în care existenţa lor a fost circumscrisă între cruzime şi adaptare. Ceea ce uneşte cele două popoare este sentimentul supravieţuirii prin diaspora, a cărei voce transpare în paginile scrierilor etnicilor evrei şi armeni. Dar, în vreme ce evreii au ales să scrie în limba idiş sau în altă limbă, scriitorii armeni din România au scris şi scriu exclusiv în română, în detrimentul limbii materne.

Discursul literar, atât în cazul evreilor, cât şi în cel al armenilor, este influenţat de condiţia lor veşnic rătăcitoare, în căutarea unui „acasă". Monica Spiridon notează: „Armeanul este cel care a plătit poliţele istoriei şi îşi caută cu înfrigurare identitatea şi rostul într-un spaţiu îngust, unde certitudinile sunt mânate de dorinţă şi de închipuire"[55]. Supus mereu unei alterităţi ostile, armeanul îşi creează un mecanism de apărare şi de supravieţuire. În ce constau mărcile identităţii armeneşti, în cazul scriitorilor, în condiţiile în care limba (factor de asumare a unei identităţi) de expresie aleasă este cea a majorităţii? Este suficientă abordarea unor teme şi motive pentru a

[53] Florica Persăcel (Teodoriuc), „Analiză identitară şi experienţă lingvistică, în *Regele se-nclină şi ucide* de Herta Müller", în „Meridian critic", nr. 2 (vol. 23), 2014, p. 123.

[54] Mircea A. Diaconu, *op. cit*., p. 150.

[55] Monica Spiridon, *op. cit.*, p. 71.

BDD-A32639 © 2020 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:48:39 UTC)

încadra un scriitor într-o anume etnicitate? Cât de vizibile sunt mărcile identitare? În ce măsură sunt aceste mărci identitare asumate? Iată doar câteva întrebări cărora sperăm să le putem răspunde de-a lungul cercetării noastre.

III. Concluzii

Globalizarea este un concept funcțional în spațiul literaturii, influențând felul în care se construiește identitatea scriitorilor, nu doar a celor care aparțin unei etnii minoritare, ci și a celor care aparțin majorității. În urma cercetării noastre, observăm că, de fapt, globalizarea duce la dispariția mărcilor identitare evidente, discursul literar intrând pe un teren al identității sugerate și nu enunțate, asumate în mod direct. Problematica pusă în discuție, cea a identității scriitorilor etnici aparținând unei minorități, poate fi valabilă nu doar în cazul etnicilor evrei sau armeni, ci, în principiu, în cazul oricăror etnici minoritari.

Un factor decisiv în construirea identității categoriei de scriitori avuți în vedere îl constituie aculturația, ținând cont de faptul că acești scriitori aparțin unei culturi care trăiește și se manifestă în cadrul altei culturi. Rămâne de dezvoltat, pe parcursul tezei noastre de doctorat, felul în care se manifestă mărcile identitare, cu accent pe mărcile evidente, asumate și mărcile sugerate, posibil neobservate încă de critica literară.

În ceea ce privește aspectul multicultural, ne întrebăm în ce măsură mai influențează acesta demersul nostru, dat fiind faptul că scriitorii avuți în vedere aleg drept formă de expresie limba majorității. Rămâne de cercetat concret, pe baza corpusului de texte, ce loc ocupă și cum se manifestă multiculturalitatea în cazul scriitorilor români de origine armeană.

BDD-A32639 © 2020 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:48:39 UTC)